

G. V. AZNAVUR VE İSTANBUL FLORASI

Doç. Dr. ASUMAN BAYTOP

İstanbul Üniversitesi Farmakognozi Enst.

G. V. AZNAVUR (1861—1920) İstanbullu bir nebatatçıdır. 1897 ile 1913 yılları arasında *Bulletin de la Société Botanique de France*, *Magyar Botanikai Lapok* ve *Bulletin de l'Herbier Boissier* (1) mecmualarında nesretmiş olduğu çalışmalarıyla İstanbul florasının tanınmasında büyük yardımları olmuş, bu arada yeni olarak 22 tür, 3 alttür, 35 varyete, 8 altvaryete, 12 form ve 1 monstrosite isimlendirmiştir. Fırsat buldukça Anadolu florası ile de ilgilenerek bu sahada da birkaç yeni spesyes deskripsiyonu yapmış, fakat en büyük gayretlerini İstanbul bitkileri üzerinde sarfederek «Prodrome de la Flore de Constantinople» ismini vermiş olduğu Fransızca bir kitabın müsveddelerini hazırlamıştır (2). Ölümünden sonra bu müsveddeler ve şahsî herbiesi Arnavutköydeki Amerikan Erkek Kolejinin eline geçmiş (3) Dr. B.V.D. POST, bu manüskriye istinaden Fransızca olarak İstanbul bitkilerini ihtiva eden bir kitap hazırlamıştır. Bu kitap aynı zamanda Dr. M. BAŞARMAN tarafından «Boğaziçi Dolaylarının Florası» ismi altında Türkçeye çevrilerek İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi tarafından kısmen bastırılmış ve müellifin İsviçreye gitmesiyle hasıl olan ihtilâf üzerine ne Fransızca metin ne de Türkçe formalar matbaadan çıkamamış ve piyasaya arz edilememiştir.

AZNAVUR'un manüskri ve herbiesi halen Cenevrede Conservatoire botanique'te mahfuz bulunmaktadır.

Bu yazımızda, AZNAVUR'un isimlendirdiği İstanbul bitkilerinin bir listesini hazırladık. Gayemiz, doğumunun yüzüncü yıldönümünde, İstanbulda yaşamış ve çalışmış bir botanikçinin İstanbul florası-

(1) Bu isimler ilerde BSBF, MBL ve BHB şeklinde kısaltılmıştır.

(2) BSBF (1897), 165.

(3) RECHINGER, K.H., Enumeratio Florae Constantinopolitanae, Repert, spec. nov. regni veget., Beihefte, Bd 98, 1938. Bu eser ilerde EFC şeklinde kısaltılmıştır.

nın tanınmasında sarfetmiş olduğu gayretleri anmak ve hiçbir zaman kıymetinden kaybetmeyecek olan ve henüz İstanbulda alâkadar enstitülerde mevcut olmayan AZNAVUR tarafından isimlendirilmiş bitkilerden müteşekkil bir kolleksiyonun ehemmiyetini belirtmektir.

Böyle bir kolleksiyonun temelini atmış bulunuyoruz. Bu yazımızla diğer alâkahıları teşvik etmek ve onlara yardımcı olmak ümidi içindeyiz.

Listede bitki isimlerinin yanına AZNAVUR'un alâkadar neşriyatını, bitkiyi şahsen bulduğu yerleri ve daha sonraları tarafımızdan veya başka şahıslar tarafından tesbit edilen yayılışı ilâve ettik. AZNAVUR'un isimlendirdiği bitkilerden bir kısmının neşriyat yılları esnasında veya daha sonraları yeni olmadığı anlaşılmış, bir kısmının ise modern nomanklatürde ismi değiştirilmiştir. Bu sebepten, icap eden yerlerde bugün muteber olan sinonimler kaydedilmiştir. Bu listeden evvel, AZNAVUR'un İstanbul florası ile alâkahı çalışmaları kısaca zikredilmiştir (4).

AZNAVUR'un İstanbul florası ile alâkahı çalışmaları

1. *Note sur la flore des environs de Constantinople*, BSBF (1897), 164-177. — Yeni olarak 10 spesyes, 5 varyete, 2 subvaryete ve 3 form isimlendirilmiştir. Listede cem'an 439 bitki ismi vardır.
2. *Nouvelle contribution à la flore des environs de Constantinople*, BSBF (1899), 135-153. — Yeni olarak 7 spesyes, 1 subspeşyes, 10 varyete, 1 subvaryete isimlendirilmiştir. Listede cem'an 129 bitki ismi vardır.
3. *Un Symphytum nouveau*, BHB (1903), 588-89. — Mevzuubahs olan bitki *S. pseudobulbosum* dur.
4. *Énumération d'espèces nouvelles pour la flore de Constantinople, accompagnée de quelques notes sur quelques plantes peu connues ou insuffisamment décrites qui se rencontrent à l'état spontané aux environs de cette ville*, MBL (1902), 292-304. — Yeni olarak 1 subspeşyes, 3 varyete, 1 subvaryete, 2 form ve 1 monstrosite isimlendirilmiştir. Listede cem'an 24 bitki ismi vardır.

(4) Bu çalışmaları bize temin eden Dr. H. DEMİRİZ ve Dr. T. BAYTOP'a burada teşekkür etmeği bir borç bilirim.

5. *Enumération ... (devam)*, MBL (1903), 137-144, - Yeni olarak 1 spesyes ve 3 varyete isimlendirilmiştir. Listede cem'an 28 bitki ismi vardır.
6. *Enumération ... (devam)*, MBL (1904), 2-9. - Yeni olarak 3 varyete ve 1 form isimlendirilmiştir. Listede cem'an 33 bitki ismi kaydedilmiştir.
7. *Enumération ... (devam)*, MBL (1905), 136-143, - Yeni olarak 1 spesyes ve 1 varyete isimlendirilmiştir. Bunlara ilâveten listede 25 bitki ismi vardır.
8. *Enumération ... (devam)*, MBL (1906), 156-169. - Yeni olarak 2 varyete isimlendirilmiştir ve buna ilâveten 18 bitki kaydedilmiştir. Travay, AZNAVUR'un İstanbul *Platanus*'ları hakkında geniş müşahedelerini ihtiva etmektedir.
9. *Enumération ... (devam)*, MBL (1911), 10-21. - Yeni olarak 1 varyete, 1 subvaryete ve 2 form isimlendirilmiştir. Cem'an 62 bitki zikredilmiştir.
10. *Deux plantes nouvelles de la flore constantinopolitaine*, MBL (1907) 7-11. - Mevzuubahs olan bitkiler *Erysimum Degenianum* ve *Xeranthemum cylindraceum* ssp. *giganteum* dur.
11. *Une graminée nouvelle de la flore constantinopolitaine*, MBL (1911), 277-78. — Mevzuubahs olan bitki *Alopecurus neglectus* dur.
12. *Nouveaux matériaux pour la flore de Constantinople*, MBL (1913) 156-185. - Yeni olarak 7 varyete, 3 subvaryete ve 4 form isimlendirilmiştir. Cem'an 179 bitki zikredilmiştir. Travay *Sherardia arvensis* bitkisinin muhtelif varyete ve formlarının münakaşasını ihtiva etmektedir.

AZNAVUR'un isimlendirdiği İstanbul bitkileri

Polyodiaceae

- Cheilanthes fragrans* Webb. et Berth. var. *neglecta* Azn. - MBL (1911)
21. Büyükkada, kaya çatlaklarında (Azn.).

Caryophyllaceae

- Moenchia mantica* (Torn.) Brtl. var. *violascens* Azn. - BSBF (1897), 166, Avrupa ve Asya yakaları (Azn.).
Cerastium anomalum W.K. var. *glabrescens* Azn. - BSBF (1897), 166. Asya yakası (Azn.).
Stellaria holostea L. f. *bisbifida* Azn. - MBL (1913), 160. Büyükdere-Sultansuyu yolu, orman kenarlarında (Azn.).

- Stellaria holostea* L. monstr. *phoanthera* Azn. - MBL (1902), 301. Zekeriyaköy, Kılıpınar, Küçükuskumruköy, ormanaltı (Azn.), Belgrat ormanı (A. Baytop).
- Stellaria media* Vill. subvar. *glaberrima* Azn. - BSBF (1897), 166. Asya yakası.
- Stellaria media* Vill. var. *apetala* Boiss. subvar. *glaberrima* Azn. - BSBF (1897), 166. Avrupa yakası (Azn.), Yeşilköy, Kâğıthane, Ortaköy, Büyükdere (EFC).
- Silene nocturna* L. var. *byzantina* Azn. - BSBF (1899), 139. Heybeliada, Pendik, yol kenarları (Azn.).

Ranunculaceae

- Nigella bithynica* Azn. (*N. elata* Boiss.) - BSBF (1897), 165. Kartal yakınları, taşlık yerler, Temmuz (Azn.).
- Ranunculus marginatus* Urv. var. *laevis* Azn. - MBL (1902), 296. Halkalı, Yeşilköy, Topçular, Dolmabahçe, Şişli, Kâğıthane, Büyükdere, Uskumruköy, Alemdağ (Azn.).
- Ranunculus marginatus* Urv. var. *transiens* Azn. - MBL (1902), 297, Yedikule, Rumelihisar, Büyükdere, Zekeriyaköy, Uskumruköy, Kumbaşı, Erenköy, Bostancı, Maltepe (Azn.).
- Ranunculus marginatus* Urv. var. *trachycarpus* Fisch. et Mey. subvar. *vulgaris* Azn. - MBL (1902), 297. Halkalı, Şişli, Rumelihisar, Büyükdere, Zekeriyaköy, Uskumruköy, Kumbaşı, Alemdağ, Erenköy, Bostancı, Maltepe (Azn.), Yedikule (EFC).
- Ranunculus ophioglossifolius* Vill. var. *byzantinus* Azn. - BSBF (1899), 136. Pendik, Maltepe, hendekler, nemli yerler (Azn.).
- Ranunculus thracicus* Azn. - BSBF (1899), 136. Büyükbent, Alemdağ (Azn.).

Papaveraceae

- Chelidonium majus* L. var. *hypotrichum* Azn. - BSBF (1899), 137. Kestanesuyu, Büyükgöksu, Akbaba (Azn.).
- Hypocoum procumbens* L. var. *macropetalum* Azn. - BSBF (1899), 137. Florya, Pendik, Maltepe, kumlu yerler (Azn.).

Cruciferae

- Sisymbrium anomalum* Azn. = *Chamaeplium polyceratium* (L.) Wallr. var. *confertum* (Stev.) O.E. - BSBF (1899), 137. Kilyos, Büyükliman, Mayıs-Temmuz (Azn.)
- Sisymbrium austriacum* Jacq. ssp. *thracicum* Azn. - MBL (1902), 300. Yeşilköy, Mayıs-Haziran (Azn.).

11. *Erysimum Degenianum* Azn. = *E. pulchellum* (Willd.) Boiss. - MBL (1907), 7. Halkalı, Yarımburgaz yakınları, kireçli tepeler, Haziran-Temmuz (Azn.).

6. *Isatis arenaria* Azn. - BSBF (1899), 138. Kilyos, İriva, kumsallarda, Nisan-Haziran (Azn.).

Isatis arenaria Azn. var. *hirsuta* Azn. - BSBF (1899), 139. Kilyos İriva, kumsallarda, Nisan-Haziran (Azn.).

Isatis arenaria Azn. var. *glabrata* Azn. - BSBF (1899), 139. Kilyos, İriva, kumsallarda, Nisan-Haziran (Azn.).

Matthiola tristis R. Br. var. *thessala* Conti f. *glandulosa* Azn. - MBL (1902), 299. Kilyos ve Gümüşdere arasındaki kumsallar (Azn.).

Alyssum campestre L. var. *ambiguum* Azn. - MBL (1913), 158. Çengelköy (Azn.).

Guttiferae

Hypericum byzantinum Azn. - BSBF (1897), 166. Halkalı civarı, killi tepeler, Mayıs-Haziran (Azn.).

Malvaceae

Lavatera cretica L. f. *hirsuta* Azn. - MBL (1902), 303. İhlamur, Yenicami, Galata (Azn.).

Linaceae

Linum bithynicum Azn. = *L. aroanium* Boiss et Orph. var. *aroanium* BSBF (1897), 167. Alemdağ, Kayışdağ, Mayıs-Haziran (Azn.). Çamlıca (EFC), Aydos (A. Baytop).

Linum hirsutum L. ssp. *byzantinum* Azn. - BSBF (1899), 140. Büyükhalkalı yakınları, Haziran (Azn.).

Crassulaceae

Sedum proponticum Azn. = *S. obtusifolium* C.A. Mey. var. *Listoniae* (Vis.) Fröd. - BSBF (1897), 169, Kartal ve Pendik yakınları, taşlı yerlerdeki çalılıklar, Haziran-Temmuz (Azn.), Çamlıca (EFC).

Rosaceae

Alechemilla minutiflora Azn. - BSBF (1899), 141. Bostancı ve Başbüyük arasındaki hububat tarlaları, Mayıs (Azn.), Silâhtar çayırları, Şişli ve Keğithane arasındaki çalılıklar (Azn.).

Crataegus monogyna Jacq. var. *pachycarpa* Azn. - MBL (1903), 141. Çınarçesmesi, Karakaldırım, Alemdağ (Azn.).

Papilionaceae

Goebelia reticulata Freyn et Sint. var. *Buxbaumii* Azn. = *Sophora*

reticulata Freyn et Sint. var. *Buxbaumii* (Azn.) Hay. - MBL(1913), 163. Uskumruköy, Uzuncadere (Azn.), Zekeriyaköy ((EFC).

Vicia cassubica L. var. *villosa* Azn. - BSBF (1897), 168. Asya yakası (Azn.).

Lathyrus aphaca L. f. *subbiflora* Azn. = *L. aphaca* L. var. *biflorus* Post - BSBF (1897), 169. Avrupa ve Asya yakalarında (Azn.).

Ononis decipiens Azn. - MBL (1903), 137. Florya, Yeşilköy, Yedikule Şişli, Uskumruköy, Rumelifeneri, Göksu, Bostancı, Maltepe, Dragos, Yakacık, Pendik, Haziran-Ağustos (Azn.), Aydos (A. Baytop).

Trifolium Michelianum Savi var. *Balansae* (Boiss.) Azn - MBL (1913), 161. Şişli, Büyükkada (Azn.).

Trifolium Michelianum Savi var. *Balansae*(Boiss.)Azn. f. *transiens* Azn. - MBL (1913), 162. Şişli, Büyükkada (Azn.).

Trifolium subterraneum L. var. *glabrescens* Azn. - BSBF (1897), 168. Avrupa yakası (Azn.), Belgrat ormanı, Cendere (EFC).

Lupinus termis Forsk. var. *variegatus* Azn. - MBL (1902), 304. Paşabahçe, Kanlıca, killi tarlalar (Azn.).

Umbelliferae

Ferulago meoides Boiss. var. *Thirkeana* Azn. = *F. Thirkeana* Boiss. - BSBF (1897), 170. Avrupa ve Anadolu yakalarında (Azn.), Tarab-ya, Cendere, Bahçeköy, Rumelifeneri, Burgaz (EFC).

Ainsworthia byzantina Azn. = *Tordylium byzantinum* (Azn.) Hay. - BSBF (1897), 170. Boğaziçinin ve Marmaranın her iki kıyısında, hendek kenarlarında, tarlalarda (Azn.).

Orlaya platycarpus (L.) Koch var. *elatior* Azn. - BSBF (1899), 143. Yakacıkdağ, Alemdağ (Azn.).

Chaerophyllum byzantinum Boiss. var. *hirtum* Azn. - MBL (1903), 143. Boğaziçinin her iki kıyısındaki nemli ve gölgeli yerlerde, orman altında (Azn.).

Chaerophyllum byzantinum Boiss. var. *glabratum* Azn. - MBL(1903), 143. Boğaziçinin her iki kıyısında, nemli ve gölgeli yerlerde, orman altında (Azn.).

Scandix pecten Veneris L. var. *genuina* Azn. - BSBF (1899), 143. Yeşilköy, Rumelihisarı, Pendik, Kartal, Vaniköy (Azn.).

Scandix pecten Veneris L. var. *genuina* Azn. subvar. *laevigata* Azn. - BSBF (1899), 143. Yeşilköy, Kartal (Azn.).

Scandix pecten Veneris L. var. *polycarpa* Azn. - BSBF (1899), 143. Büyükdere, Pendik (Azn.).

Ericaceae

Arbutus Unedo L. var. *ellipsoidea* Azn. - MBL (1904), 9. Büyükkada (Azn., T. Baytop).

Cuscutaceae

Cuscuta laxiflora Azn. - MBL (1905), 137. Yedikule ve Bakırköy arasındaki tarlalarda, Vicia ve Orlaya üzerinde, Haziran (Azn.).

Borraginaceae

Symphytum pseudobulbosum Azn. - BHB (1903), 588. Akbaba, Hünkâr iskelesi, Beykoz, Göksu, bahçe yakınlarında ve gölgeli yerlerde, Nisan-Mayıs (Azn.).

Onosma proponticum Azn. - BSBF (1899), 145. Halkalı ve Safraköy yakınlarındaki killi tarlalarda, Haziran-Temmuz (Azn.).

Scrophulariaceae

Celsia bugulifolia (Lam.) Jaub. et Sp. var. *flavida* Azn. - MBL (1913), 175. Şişli ve Cendere arasındaki çimenlerde, Halkalı civarı (Azn.).

Linaria Pelisseriana DC. var. *minutiflora* Azn. - MBL (1905), 139. Şişli ve Kâğıthane arasında (Azn.).

Labiatae

Teucrium Degenianum Azn. = *T. lamiifolium* Urv. - BSBF (1899), 147. Pendik yakınlarındaki çalılıklarda (Azn.).

Sideritis montana L. var. *comosa* Boiss. f. *xanthocoma* Azn. - BSBF (1897), 174. Avrupa ve Asya yakaları (Azn.).

Sideritis montana L. var. *comosa* Boiss. f. *erythrocoma* Azn. - BSBF (1897), 174. Avrupa ve Asya yakaları (Azn.).

Lamium amplexicaule L. var. *Nemetzii* Azn. - BSBF (1899), 147. Küçükçekmece yakınlarındaki nemli ve kumlu yerlerde.

Rubiaceae

Sherardia arvensis L. var. *maritima* Gris. subvar. *leiocalathia* Azn. - MBL (1913), 167. İstanbul civarında çok yaygın (Azn.).

Sherardia arvensis L. var. *maritima* Gris. subvar. *hebecalathia* Azn. - MBL (1913), 167. İstanbul civarında çok yaygın (Azn.).

Sherardia arvensis L. var. *vulgaris* Azn. - MBL (1913), 167. İstanbul civarında çok yaygın (Azn.).

Sherardia arvensis L. var. *vulgaris* Azn. subvar. *transiens* Azn. - MBL (1913), 168. Yedikule ve Çamlıca (Azn.).

Compositae

- Erigeron canadense* L. f. *umbrosa* Azn. - MBL (1904), 2. Kalender tepeleri, Belgrat ormanı (Azn.).
- Xanthium spinosum* var. *longirostre* Azn. - MBL (1913), 172. Büyükdere Bahçeköy yolu (Azn.).
- Anthemis Roujana* Azn. = *A. aciphylla* var. *discoidea* Boiss. - BSBF (1897), 171. Yakacıkdağ, Aydos (Azn.), Aydos (A. Baytop).
- Xeranthemum cylindraceum* S. et Sm. ssp. *giganteum* Azn. = *X. foetidum* (Cass.) Mch ssp. *giganteum* Azn. - MBL (1907), 10. Soğanlık ve Yakacık arası, Pendik civarı (Azn.).
- Jurinea kilaea* Azn. - BSBF (1897), 172. Kilyos ve İriya sahillerindeki kumsalda, Haziran-Ağustos (Azn.), Şile (A. Baytop).
- Centaurea sublanata* Boiss. f. *albida* Azn. = *C. cuneifolia* S. et Sm. ssp. *lanata* (DC.) Hay. f. *albiflora* Azn. - MBL (1913), 173. Yuşadağ (Azn.).
- C. maculosa* Lam. f. *albiflora* Azn. = *C. Stoebe* L. f. *albiflora* Azn. - MBL (1913), 173. Büyükçamlıca (Azn.).
- Tolpis umbellata* Bert. var. *intermedia* Azn. - MBL (1904), 6. Dolayba yakınları (Azn.).
- Zazinha verrucosa* Gaertn. var. *glandulifera* Azn. - MBL (1904), 7. Kâğıthane köyü yakınları, Safraköy ve Nakaş çiftliği arası, Kurtköy (Azn.).

Liliaceae

- Colchicum chalcedonicum* Azn. - BSBF (1897), 174. Kadıköyden pek uzak olmayan tepelerde, Ağustos-Eylül (Azn.), Aydos, Kartal, Çamlıca (EFC), Kayışdağ, Çamlıca, Aydos, Alibey köyüne karşı sırtlar (A. Baytop).
- Allium margaritaceum* S. et Sm. var. *guttatum* Gay. f. *chlorostictum* Azn. - MBL (1911), 10. Gümüşdere kumluklarında, Yakacıkdağ, Kayışdağ (Azn.).
- Allium Peroninianum* Azn. - BSBF (1897), 175. Yakacıkdağ ve Kayışdağın kayalık yerlerinde, Ağustos-Eylül (Azn.), Kayışdağ etekleri (A. Baytop).
- Ornithogalum byzantinum* Azn. - BSBF (1899), 149. Kâğıthane ve Alibey köyleri, Mayıs-Haziran (Azn.).

İridaceae

- İris rubromarginata* Bak. var. *flavescens* Azn. - MBL (1906), 168. Üsküdar etrafları, Çengelköy ve Dudurluya kadar, Kâğıthane yakınları (Azn.), Alemdağ, Kayışdağ, Aydos (A. Baytop).

Iris rubromarginata Bak. var. *violacea* Azn. - MBL (1906), 168. Üsküdar etrafları, Çengelköy ve Dudurluya kadar, Kâğıthane yakınları (Azn.), Kayışdağ (A. Baytop).

Gramineae

Aegilops turcica Azn. = *A. caudata* L. var. *Heldreichii* Boiss.-BSBF (1897), 177. Kartal ve Pendik yakınlarındaki tepelerde, Mayıs-Haziran (Azn.), Gültepe etekleri (A. Baytop).

Vulpia dertonensis All. var. *longiaristata* Willk. subvar. *hebestachys* Azn. - MBL (1911), 17. Heybeliada, çamlaraltı (Azn.).

Vulpia myurus (L.) Gmel. f. *fallax* Azn. - MBL (1911), 16. Büyükçamlıca tepesi (Azn.).

Avena sterilis L. var. *pilosa* Azn. - MBL (1913), 182. Tarabya, Vaniköy (Azn.).

Alopecurus neglectus Azn. - = *A. setaroides* Gren. - MBL (911), 277. Haydarpaşa, Moda, Pangaltı, Şişli, Kuruçeşme, Arnavutköy, Nisan-Temmuz (Azn.), Florya (A. Baytop).

Netice

G.V. AZNAVUR (1861—1920) İstanbul florasının tanınmasında büyük yardımları olan İstanbullu bir botanikçidir. Bu mevzuda neşretmiş olduğu 12 çalışmasında, toplamış olduğu bine yakın farklı bitkinin isimlerini ve yayılışlarını zikretmiş, muhtelif yeni tür, alttür, v.s. isimlendirmiştir. Ne yazık ki herbiyesi ve «Prodrome de la Flore de Constantinople» adını verdiği eserinin müsveddeleri halen Cenevrededir. Türkiyede, İstanbul bitkilerini ihtiva eden bir herbiye ile İstanbul florasını tanıtan bir eserin eksikliği karşısında bu yoklukları gidermek vazifesi başlıca İstanbul botanikçilerine düşmektedir.